

Konformizm ve Ayrılkçılık Arasında: İstanbul'da Bir Kürt Öğrenci Örgütü (1912 – 1914)

Makale / Djene Rhys Bajalan

İngilizce'den çeviren: **Dicle Arslan**

<https://kurdarastirmalari.com/>

Kürt gençliğine şunları sormak ve onları anlamak istiyorum: Ne olmak istiyorlar? Ya da ne olmak istemiyorlar? Osmanlı İmparatorluğu'nda bir unsur mu? Bir unsur ama nasıl bir unsur, kokuşmuş ve arındırıcı bir unsur mu yoksa modernleşmiş ve yenilenmiş, yaşayan ve hayat veren bir unsur mu? (Dr. Abdullah Cevdet, Rojî Kurd, 1913)[1]

Kürd Talebe 'Hêvî' Cemiyeti (bundan sonra Hêvî olarak anılacaktır), 1908 Jön Türk Devrimi'ni takip eden yıllarda İstanbul'da kurulan bir dizi Kürt derneğinden biriydi. Temmuz 1908'de Balkanlar'da İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin başını çektiği askeri bir isyan, otuz yılı aşkın bir aradan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal yönetimin yeniden kurulmasına yol açacak bir olaylar zincirini başlattı. Sultan II. Abdülhamid'in (1876–1909) sansürlerinin imparatorluk içindeki entelektüel hayata boğucu kısıtlamalar getirdiği otuz yıldan sonra, otokrasinin çöküşünü izleyen liberalleşme, politik bir aktivizm patlamasına tanık oldu. Bu, bir dizi sosyal ve politik çıkarı temsil eden sivil toplum örgütlerinin (Cemiyetler) çoğalmasıyla kendini gösterdi. Osmanlı nüfusunun çok uluslu ve çok inançlı doğası göz önüne alındığında, tahmin edilebileceği gibi bu örgütler, aynı zamanda imparatorluk içindeki çeşitli etno-ulusal seçmenler adına konuştuğunu iddia eden "milliyetçi" örgütleri de içeriyordu.[2] Bu tür gelişmeler aynı zamanda imparatorluğun Kürt unsurunu, özellikle de yeni doğmakta olan Kürt entelijansiyasını etkiledi ve İstanbul, Kürt faaliyetleri için önemli bir merkez haline geldi.

1908 ile Ekim 1914'te Birinci Dünya Savaşı'na girmesi arasındaki yıllarda Osmanlı başkentinde bir dizi Kürt derneği kuruldu. Hêvî'nin öncülleri arasında 1908'de kurulan Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti ve iki yıl aradan sonra kurulan Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti yer alıyordu. Bu örgütlerin her ikisi de köklü Kürt ileri gelenleri ve entelektüelleri tarafından yönetiliyordu. Hêvî ise, gerontokrasiye dayalı bir toplumda, tam aksi yönde yeni bir gelişmeydi. Cemiyetin kuruluşu, 'Kürt gençliğinin' örgütlü bir güç olarak siyaset sahnesinde belirmesi açısından tarihe damgasını vurdu. Hêvî'yi incelerken bu makalenin iki temel amacı olmuştur: gençlerin öncülük ettiği bu seferberliği tetikleyen nedenleri ortaya çıkarmak ve cemiyet tarafından benimsenen "milliyetçiliğin" doğasını kavramsallaştırmak.[3] Büyüklerinin Osmanlı yanlısı ve Osmanlı karşıtı gruplar şeklinde giderek parçalanmaya başladığı bir dönemde, Hêvî'nin genç üyelerinin farklı bir 'Kürdizm' markası çizme sürecinde olduklarını gösterebileceğini umuyorum. Kısacası Hêvîciler, Kürt siyasetinde bir yanda ittifak ve konformizm, diğer yanda ise isyan ve ayrılkçılık arasında bir "üçüncü yol" çiziyordu.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Hêvî ilk Kürt cemiyeti değildi. On dokuzuncu yüzyıl boyunca ve yirminci yüzyılın başlarında yeni cemaat anlayışları, Kürt toplumunun çeşitli kesimleri arasında giderek yaygınlaşıyordu. Bu, Kürtlerin siyasi amaçlar konusunda bir 'ulus' oluşturdukları

(Kürdizm) nosyonunda birleşen çeşitli siyasi söylemlerin belirmesiyle kendini gösteren bir eğilimdi.

1881 gibi erken bir tarihte, önde gelen bir din adamı olarak Şeyh Ubeydullah, batılı gözlemcilerle yaptığı tartışmalarda, Osmanlı ve Kaçar hükümetlerine karşı isyanını meşrulaştırmak için "ulus ilkesini" kullanmıştı.[4] Benzer şekilde Güney Kürdistan medreselerinin bir ürünü olan Hacî Qadirê Koyî (1817-97) de, modernist ve milliyetçi bir mesaj içeren hararetle bir şiir yazmış ve Kürtlere dilleriyle gurur duymalarını, eğitimi ve modern bilimi aramalarını salık vermiş ve hepsinden önemlisi de yabancı boyunduruğundan kurtulmaları için onlara yalvarmıştır.[5] Örneğin, 'Xakê Cizîr û Botan' adlı şiirinde, bağımsız devletler kurmuş olan Hıristiyan milletler de dahil, diğer milletleri övmüştür:

Bulgarlar ve Sırlar ve Rumlar, ayrıca Ermeniler ve Karadağlılar,

Beşinin de sayısı Baban kadar değil,[6]

Her biri bağımsızdır, hepsi ve her biri devlettir,

Ordu ve sancak sahipleri, genelkurmay ve saha kurmayları. . .[7]

İma açtı: Kürtlerin de bir devlete sahip olması gerekiyordu. Bununla birlikte, bu yeni Kürtçülük anlayışı ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernize edilen eğitim sisteminin ürünleri olarak doğmakta olan entelektüel Kürt sınıfları arasında, ayrıntılı ve açık kabul gördü. Mesleki ve entelektüel sınıfların rolü genellikle "milliyetçi" ideolojinin[8] inşasında merkezi görüldüğünden, bu noktada Kürt entelijansiyasının doğasına ve özelliklerine kısa bir giriş yapmak gerekir. Her şeyden önce, bu yeni Kürt entelektüel sınıfının, "geleneksel" Kürt ileri gelen sınıflarıyla önemli ölçüde örtüşüğünü belirtmek yerinde olacaktır. 19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı taşra idaresinin merkezileşmesi, önceki yüzyıllarda Osmanlı Kürdistanı'nın çoğunu yöneten özerk emirlikler sisteminin ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanmıştı.[9] Ancak Osmanlı Hükümeti, Kürt emirlerini tamamen mülksüzleştirmek yerine, onları modern Osmanlı bürokrasisine entegre etmiş ve bu emirlerin soyundan gelenlerin modern Osmanlı eğitim sisteminde eğitim görmelerine izin vermiştir. Sonuç olarak, özellikle Cizîrê Botan Bedirhanları ve Süleymaniye Baban'ları olmak üzere, birçok erken dönem Kürt entelektüeli, emirliklerin yönetici ailelerinden geliyordu. Osmanlı devletinin eğitimi yayıldıkça diğer Kürtler de entelijansiya saflarına katıldı, ancak bunlar da genellikle, her ikisi de Diyarbakır'ın nüfuzlu aileleri olan Cemilpaşazadeler ve Pirinçzadeler gibi, geçmişleri saygın ailelere dayanan Kürtlerdi .[10]

Kürt entelektüel sınıfları arasında Kürt etnik bilincinin en önemli ifadelerinden biri, 1898 ve 1902 arasında faaliyet göstermiş olan ilk Kürtçe gazetesinin (Kürdistan) yayınlanmasıdır. Gazete, her ikisi de bu yeni önemli entelektüel elitlerin örnekleri olarak Mikdad Midhat ve Abdurrahman Bedirhan kardeşler tarafından kuruldu ve yayınlandı. Her ikisi de Batılı tarzda bir eğitim almış ve kariyerlerine Osmanlı kamu hizmetinde başlamış ve her ikisi de aynı zamanda eski Cizîrê Botan emirliğinin hanedan soyundan gelmekteydiler.[11] Mısırdaki sonra da Avrupa'da basılan gazete bir bakıma, II. Abdülhamid'in otokrasisine tepki olarak gelişen meşrutiyet muhalefetinin (Jön Türkler) bir organıydı.[12] Özellikle Abdurrahman harekete yoğun bir şekilde dahil oldu ve

1902'de Paris'teki muhalefet kongresine katılmaya davet edildi.[13] Kürdistan gazetesinin Kürt kitlesine yönelik öncelikli siyasi mesajı, etnik gruplar arası işbirliğine duyulan ihtiyacın altını çizmek, 1876 Osmanlı Anayasası'nın esasını yüceltmek ve hükümetten imparatorluğun Kürt bölgelerinin gelişimine daha fazla önem vermesini talep etmekte. Ayrıca Kürtleri etkileyen temel toplumsal rahatsızlığı cehalet olarak gören bir 'aydınlanma' misyonuna sahipti. Mikdad'ın da belirttiği gibi, gazeteyi çağın baştan çıkarıcı sözlerine uygun olarak, Kürtleri bilimsel ve sanatsal eğitime teşvik etmek için kurmuştu.[14]

1908 Devrimi'nden sonra, artan bu etnik farkındalık duygusu örgütlü bir harekete dönüştü. Eylül 1908'de önde gelen Kürt seçkinleri ve entelektüellerinden oluşan bir grup, Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşunu duyurmak üzere İstanbul'un Sultanahmet semtindeki Cashers Club'da toplandı.[15] Kürt toplumunda "kim kimdir" şeklinde okunan organizasyonun üyeliği Şeyh Ubeydullah, Seyid Abdulkadir Efendi, İsmailpaşazâde Ahmed Paşa, Emin Ali Bedirhan ve Babanzâde İsmail Hakkı'nın oğlundan oluşuyordu. Nitekim düşük rütbeli bir Osmanlı subayının oğlu olan Dr. Mehmed Şükrü Sekban, önemli bir aileden gelmediği için örgütün yönetim kurulu seçimini kaybettiğinden yakınmıştır.[16]

Cemiyet, Kürtleri temsil ettiğini iddia etse de kendisini devrimin hedefleriyle çelişen bir örgüt olarak görmedi. Cemiyetin anayasaya ilişkin bilgilerin reddedilmesi, Kürtler ile Hilafet arasındaki bağlantıların artırılması, eğitim ve sanayinin teşvik edilmesinin yanı sıra Kürtler ile gayrimüslim komşuları arasındaki uyumun teşvik edilmesini içeren amaçları Osmanlıcılık alanında da kalmıştır.[17] Halil Hayali İttihad ve Terakki Cemiyeti'ni ve yeni anayasal rejimi öven Kürtçe bir kaside yazacak kadar ileri gitmiştir:

"İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin çabaları ve ordunun da yardımıyla Anayasa meydana geldi ve boğuştuğumuz bütün sıkıntılar ortadan kalktı. Değerli milletvekilleri toplanıyor ve parlamento ülkenin durumunu tartışıyor. Allah onlara yardım etsin. Kör hainlere de hidayet versin." [18]

Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti için "Kürt Sorunu", varlığı kadarıyla, eğitim, ekonomik kalkınma ve aşiretler arası kronik çatışmalardan da müteşekkil bir mevzu idi. Ancak, önemli ölçüde, bu meselelere Kürt perspektifinden ziyade Osmanlıcı bir bakış açısından bakıldı. Örneğin Babanzâde İsmail Hakkı'nın, Kürtçe eğitimin esasını, Kürt çocuklarının anadillerinde eğitim almaları durumunda 'eğitimlerinin daha eksiksiz olacağı' ve bu yolla 'Osmanlı ailesinin daha değerli birer ferdi' olabilecekleri gerekçesiyle öven yazısı buna kanıt oluşturmaktadır [19].

Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti nihayetinde sıkıyönetim ilanı ve sivil özgürlükleri kısıtlayan düzenlemeleriyle 'milliyetçi' toplumların faaliyetlerini kısıtlayan bir yasa içeren başarısız Nisan 1909 'karşı-devrim'inin ardından kapatıldı.[20] Yine de bu cemiyetin kapatılması Kürt aktivizminin sonu olmadı. 1910'da Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin bazı eski üyeleri, birkaç Kürt milletvekili ve 1909'dan sonra İstanbul'a dönen Abdullah Cevdet, Mikdad Midhat Bedirhan ve Abdurrahman Bedirhan gibi diğer kıdemli Kürt aktivistler, yeni bir Kürt örgütü olarak Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti'ni kurdular. Kürdistan gazetesini devam ettirmek ve Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti'nde olduğu gibi Kürt toplumundaki eğitim eksikliğiyle ilgilenmek Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti'nin hedeflerini oluşturuyordu. Cemiyetin manifestosu, asıl amaçlarının, "[Osmanlı] anavatanın bütün evlatları arasında eğitim nimetlerinden en mahrum bırakılmış olan" Kürtler arasında eğitimi ve sanayiye yaymak olduğunu belirtiyordu.[21]

Cemiyet ilk adım olarak bir okul açmak için izin istedi ve istekleri olumlu karşılık buldu.[22] Kürd Meşrutiyet Mektebi adlı okul, İstanbul'un Sultanahmet semtinde II. Mahmud'un türbesinin karşısında açıldı. Önceden olduğu gibi bu proje güçlü Osmanlı ve meşrutiyet yanlısı bir karaktere sahipti. Örneğin, Tanin'de yayınlanan bir haberde, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin sözcüsü bir törende okul liderlerinin anayasal düzenin önemi hakkında olumlu konuşuklarını ve Sultan-Halife'nin sağlığı ve uzun yaşamı için dua ettiklerini belirtti.[23] Hükümet başlangıçta Maarif Bakanı Babanzâde İsmail Hakkı Bey'e teşekkür ederek, okula işletme izni vermenin yanı sıra 1.900 kuruş sübvansiyon da sağlayarak Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti'ni desteklemiş görünüyor.[24] Ancak sonuç olarak cemiyetin İstanbul'da giderek gerginleşen siyasi atmosferin kurbanı olduğu görülüyor. Süreyya Bedirhan'a göre bu, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin "ulusallık paranoyasından kaynaklanıyordu ve bu paranoya, daha sonra örgütün kendisini fesh edişini zorlayan gizli ve illegal yöntemlere bulaşmasına yol açtı[25].

Bu iki cemiyetin Osmanlı siyasetine yönelik olumlu tutumu, birçok Kürt ileri gelen ve entelektüelinin Osmanlı siyasi yapılarına yüksek düzeyde entegrasyonunun göstergesiydi. Bu konuda özellikle iki isim önem arz etmektedir: Seyyid Abdülkadir Efendi ve Babanzâde İsmail Hakkı Bey. Önceden Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti'nde başkan olarak seçilen Seyyid Abdülkadir Efendi, yeni rejim tarafından Osmanlı parlamentosunun üst meclisine atandı. Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti dergisine sık sık katkıda bulunan Babanzâde İsmail Hakkı Bey, Tanin'de düzenli bir köşe yazarıydı ve Osmanlı parlamentosuna -İttihad ve Terakki Cemiyeti biletiyle- Bağdat üyesi olarak seçilmişti.[26] Her ikisi de Osmanlı siyasetinde etkili figürler ve Osmanlı öncesi dönemde anayasal rejimin destekçileri olarak kaldılar. Örneğin, 1909'da Seyyid Abdülkadir Efendi, yeni meşrutiyet rejiminin faziletlerini anlatmak ile Ermeni ve Kürt unsurlar arasındaki anlayışı geliştirmek için yerel aşiret liderleriyle bir toplantı yapmak üzere Van'a gitti.[27] Babanzâde İsmail Hakkı Bey'in yeni rejimle bağları daha güçlüydü. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Merkez Komitesinin bir üyesiydi ve daha önce belirtildiği gibi, Mart ve Mayıs 1911 arasında Osmanlı kabinesinde İttihad ve Terakki Cemiyeti destekli Maarif Bakanı olarak görev yaptı.[28] Daha sonra, New York Times'a verdiği bir röportajda, "Acımasız ve zalim Türkleştirme" suçlamalarının "Anayasa'yı bir tür sihirle hemen herkesi zengin ve mutlu edecek ve tüm talihsizlikleri ile tüm aşırılıkları yok edecek bir şey olarak gösteren coşkunun doğal sonucu" olduğunu iddia ederek, hükümet politikalarını dış dünyaya şiddetle savundu.[29]

Bununla birlikte, 1908 "Devrimi"ni karşılayan ilk coşku dağıldıktan sonra, Kürt entelektüel elitlerinin ortak olduğu amaç birliğinin çoğu da dağıldı. Avusturya'nın Bosna'yı ilhakı, Girit'in Yunan krallığıyla 'Anschluss'u, Bulgaristan'ın bağımsızlık ilanı (bunların tamamı 1908'de gerçekleşmiştir), 1909 Karşı-Devrim'i, İtalya'nın 1911'de Trablusgarp'ı işgali ve 1912 ve 1913'de balkanlardaki savaşlar, uluslararası arenada Osmanlı imparatorluğunun sona yakın bir gerilemede olduğu algısını yarattı. Aynı zamanda, Ocak 1913'teki İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin askeri darbesiyle sonuçlanan İttihad ve Terakki Cemiyeti ile ademi merkezizetçi muhalefet arasındaki aralıksız siyasi çekişmenin yanı sıra, Arnavutluk ve Yemen'deki isyanların da üst üste gelmesi ülkedeki siyasi atmosferi zehirledi. Buna rağmen, İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne karşı çıkan birçok Kürt, bunu Pan-Osmanlı muhalefet güçlerine katılarak yaptı (Hamidiye döneminde Kürdistan gazetesi yayıncılarının yaptığı gibi). 1918'den sonra Paris Barış Konferansı'nda Kürtleri temsil eden Mehmed Şerif Paşa buna bir örnektir. II. Abdülhamid'in dışişleri bakanlarından Kürt Said Paşa'nın oğlu ve kendisi de eski Osmanlı İsveç büyükelçisi olan Şerif Paşa, Osmanlılaşmış ve aslında Batılılaşmış Kürt elitlerinin simgesiydi.[30] 1908'den önce

meşrutiyetçi muhalefete[31] gizlice fon sağladı ve 1908 devriminin hemen ardından İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin İstanbul'un Pangaltı semtindeki şubesinin başına geçti. Ancak, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin liderliğiyle sonradan yaşanan anlaşmazlıklar, onun imparatorluktan kaçmasına ve muhalefet saflarına katılmasına neden oldu. Paris'te zengin bir göçmen olarak yaşayan Şerif Paşa 1909 ve 1914 yılları arasında Mecheroutiette (Anayasa) gazetesini yayınlayan, İttihad ve Terakki Cemiyeti karşıtı prestiji yüksek siyasi bir figürdü. Gazete kendisini Osmanlı liberalizminin sözcüsü ve 1912'den sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası organı olarak sundu.[32] Nitekim, ittihatçıların "Boş Herif"[33] lakabını taktığı Şerif Paşa, Ocak 1914'te İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne yönelik bir suikast girişiminin öznesi bile oldu.[34] Birinci Dünya Savaşı arifesinde, o ve gazetesi, yönelim olarak Osmanlıcı kaldı. Şerif Paşa, dergiyi çıkarma gerekçesini açıkladığı bir makalede "İktidarda kalmak için ülkemi hem siyasi hem de ekonomik olarak mahvettiler" ifadeleriyle bizzat İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne saldırdığını iddia etti.[35] Kürt meselesine odaklanan dergideki bir başka makalesinde Kürtleri "padişahın en sadık tebaası" olarak nitelendirdi ve 1914 baharında Bitlis'teki Kürt isyanından İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin yanlış yönetimlerini sorumlu tutarak Kürt bölgelerinde daha az merkezi olan bir yönetim biçimine duyulan ihtiyacı vurguladı.[36]

Paris'te 'yergicilik,' bir şeydi, şiddet ise bambaşka bir şeydi. Yine de İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin giderek artan otoriter uygulamaları, bazılarını daha doğrudan eylemlere itti. Örneğin Bedirhanzâde Hasan Bey, 1912'de Siirt'te muhalefetteki adem-i merkezîyetçi Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na aday olarak katılmıştı. Yabancı gözlemcilerin ortaya çıkardığı üzere Bedirhanzâde Hasan Bey bölgenin Müslüman ve Hıristiyan nüfusu arasında oldukça popülerdi ve İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin baskısına rağmen parlamentoya seçilmeyi başardı. Ancak hükümet, seçimlerin geçersiz olduğunu ilan etti ve şehre İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden bir aday dayattı.[37] Bu hileli seçimlerin ardından Bedirhanzâde Hasan ve yandaşları Cezire'ye yürüyerek kaymakamlık binası önünde bir protesto gösterisi düzenledi. Hükümet, genel bir isyanı önlemek için Siirt'te sıkıyönetim ilan etti ve isyancıları dağıtmak için Bitlis'ten bir yardım birliği gönderdi.[38] Mecliste yer almada başarısız olan bu girişimin ardından, Bedirhanzâde Hasan demokratik sürece olan inancını kaybetti ve İttihad ve Terakki Cemiyeti liderliğindeki hükümeti 'Kürt haklarını' kabul etmeye zorlamak için şiddet kullanmaya karar verdi.[39]

Bedirhanzâde Hasan Bey, şiddet kullanımını tasvip etmesine rağmen (en azından yaptığı açıklamalarda) bir Osmanlıcı olarak kaldı. Ancak diğerleri, özellikle de Abdurrezzak Bedirhan, çökmekte olan imparatorluktan tam bir kopuşu açıkça savundu. 1908'den önce Osmanlı Hariciye Nezareti'nde görev yapan Abdurrezzak, daha sonra Sultan Abdülhamid'in sarayında kabare sunucusu olarak görev yaptı. Ancak 1906'da İstanbul valisi Rıdvan Paşa'nın öldürülmesi olayına adı karıştı ve tüm geniş ailesiyle birlikte Trablusgarp'a sürüldü.[40] Devrimden sonra Bedirhanların İstanbul'a dönmelerine izin verildi. Ancak Abdurrezzak'ın affı ertelendi. Nihayet 1910'da İstanbul'a döndüğünde, derhal İttihad ve Terakki Cemiyeti rejimine karşı bir tavır aldı ve Rus desteğini alacağı umduğu ayrılıkçı bir hareketin temellerini atmaya başladı. Nisan 1911'de Van'daki Rus konsolos yardımcısına kendisinin ve arkadaşlarının "her şeye hazır olduğunu" bildirdi. Ardından, İran Kürdistanı valisi olmasını da içeren cüretkâr bir eylem planının taslağını çizmeye başladı (ya hükümetin lütfuyla ya da gerekirse bir oldu bittiyi gerçekleştirmek için güç kullanarak). Daha sonra, "bağımsız bir Kürt prensliğinin kurulması için ilk adım" olarak hizmet

edecek olan İran'a yerleştikten sonra, Osmanlı Kürdistanı'nda genel bir isyanı kışkırtma hazırlığına girişti. Bunu takiben, 'Kürtlerin Rus İmparatorundan onları kanatlarının altına almasını ve bağımsızlık vermesini isteyeceklerini' duyurdu.[41] Plan kesinlikle, iddialı ve en küçük ayrıntısına kadar dikkatle hazırlanmış gibi görünüyordu, ancak tamamen gerçekçi değildi ve kısa sürede de boşa çıktı. Hükümet reformlarına karşı Kürt aşiretleri arasında kesin bir hoşnutsuzluk olmasına rağmen, Abdurrezzak onların uyumunu ve kendi kişisel nüfuzunu tamamen yanlış değerlendirdi. Ancak niyet açıklı: Kürdistan'ı Rus yardımıyla 'Türk boyunduruğundan' kurtarmak. Abdurrezzak'ın Rus işgali altındaki İran Azerbaycanı'na dayandırdığı bu hedef, 1918'de yakalanıp idam edilinceye kadar amansızca takip ettiği bir hedefti.[42]

İttihad ve Terakki Cemiyeti, aynı zamanda, özellikle siyasi üstünlüğünü garantiledikten sonra, Kürt huzursuzluğunu dizginlemek ve hoşnutsuzları ortadan kaldırmak için giderek daha acımasız yöntemler kullanıyordu. Örneğin, Mart 1914'ün sonlarında, Bitlis ilindeki Kürtler, çeşitli Sufi Şeyhlerinin önderliğinde hükümete karşı ayaklandılar. Ayaklanma çabucak bastırıldı ve buna katılanlarla sert bir şekilde mücadele edildi. İsyanı katılan, çoğu Sufi Şeyhler, 18 seçkin Kürt ileri geleni idam edildi, eski Bitlis Milletvekili Saadullah Bey de dahil olmak üzere 76 ila 87 kişi sürgüne gönderildi veya hapsedildi. İsyanın lideri Molla Selim bu cezalardan ancak Rus konsolosluğu binasına sığınarak kurtulmuştur.[43] Van valisinin isyandan sonra İçişleri Bakanlığı'na 'Şeyhlerin Kürtler üzerindeki etkisini yok etmek için' bütün Tasavvuf localarının kontrolünü ele geçirme, üzerlerine Jandarma gönderme ve dindar Vakıflar Bakanlığı'nın kontrolüne alma fikrini önerdiği bilinmektedir.[44] Hükümet ayrıca hala özgür olan diğer isyancılara (veya potansiyel isyancılara) karşı harekete geçti. Süleyman Bedirhan, Cezire'de amcası Hasan'ı ziyarete giderken İttihad ve Terakki Cemiyeti tetikçileri tarafından yolu kesildi, kendisi ve çevresindekiler katledildi. Bu, geri kalan Bedirhanlara 'hükümet hepinizin işini böyle bitirecek' uyarısıydı.[45] İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin "şüpheli" Kürtlere yönelik saldırısı Osmanlı Kürdistanı ile sınırlı değildi. Temmuz 1914'te hükümet ajanları İran'a geçti ve asi bir Kürt reisi Said Bey ile yeğeni İslam Bey ve onun takipçilerinden Haydaranlı Yusuf'u öldürdü. Bu suikastın 'bir ilk' olduğu ve İran'daki diğer önde gelen Kürtlerle de benzer şekilde başa çıkmak için bir planın olduğu mesajı verildi.[46]

Ağustos 1912'de[47] kurulan Hêvî, işte huzursuzluğun ve kutuplaşmanın arttığı böyle bir dönemde aktifleşmeye başlamıştır. Osmanlı hükümeti daha otoriter hale geliyordu ve eski nesil giderek İttihad ve Terakki Cemiyeti yanlısı, karşıtı ve Osmanlı karşıtı şeklinde hizipleşiyordu. Bu gelişmeler bağlamında, 1908 devriminden sonraki siyasi çağa denk gelen bu yeni nesil, kendi Kürt siyasetini geliştirdi. Hêvî, çoğunluğu İstanbul'daki Ziraat Fakültesi'nde okuyan küçük bir grup öğrenci tarafından kuruldu. Ziraat Fakültesi muhasebecisi Halil Hayali ve Dr. Şükrü Sekban gibi eski kuşak Kürtlerle gayri resmi konuşmalardan etkilenen bu öğrenciler arasında Diyarbakırlı Cemilpaşazade Kadri, Cemilpaşazade Ömer ve Diyarbakırlı Cerrahzade Zeki'nin yanı sıra Van milletvekili Tevfik Bey'in oğlu Fuad Temo da vardı.[48] Bir diğer Cemilpaşazade olarak Cemilpaşazade Ekrem de örgütün kurucuları arasında olduğunu söyler.[49] Örgütü kurmak için hükümetten resmi izin alındıktan sonra işe alımlar başlandı.[50] Nispeten kısa bir süre içinde yaklaşık 200 üye kaydedildi.[51] Cemilpaşazade Ömer, derneğin ilk genel sekreteriydi ve bu görevi daha sonra Memur Mektebi öğrencisi olarak Memduh Selim devraldı.

Hêvî, 1914'ten önce İstanbul'da kurulan tüm Kürt örgütlerinin en uzun ömürlüsü ve en aktif örgütü olduğunu kanıtladı. Örgüt, Ağustos 1912 ile Eylül 1914 arasında üç dergi yayınladı: Rojî Kurd, Hetavî Kurd ve Yekbûn. Lozan ve Erzurum'da[52] şubeler açtı, Babanzâde Cemal'in Bağdat merkezli gazetesi Bangê Kurd[53] ile bağlantılar kurdu ve İstanbul'da yoksullar ve okuma yazma bilmeyenler için resmi bir danışma merkezi açtı.[54] Hêvî'nin faaliyetlerine ancak, Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesinin arifesinde aktif üyelerinin neredeyse tamamının Osmanlı ordusuna alınmasından dolayı son verdi.[55]

Çeşitli rivayetlere göre Kürt gençliğinin harekete geçmesinin arkasındaki temel etkenlerden biri Türkçülüğün yükselişidir. 1922'de bir Sovyet dergisine yazdığı bir raporda, o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'na sığınan İranlı bir anayasacı olarak Abolqasem Lahuti, bunu şu şekilde ifade etti:

Jön Türklerin ırkçı pan-Türkist politikaları, Jön Kürt eğilimini doğurdu. Jön Türklerin bu tavrı, Arnavutlar, Araplar ve diğer Osmanlı milletleri arasında milli uyanışa da sebep olmuştur... Bu eğilime [ör. pan-Türkizm] tepki olarak birçok genç Kürtçü oldu... Kürt gençliğinin amacı imparatorluktan özerklik talep etmektir.[56]

Elbette Türkçülüğün sadece bir devlet politikası olarak yükselişi değil, aynı zamanda Türk aydınları ve öğrencileri arasında artan popüleritesi de 1908'den sonra yükseköğretime başlayan yeni nesil Kürtleri derinden etkiledi. Birçok Kürt eylemcinin anıları bunu doğrulamaktadır. 1910 yılında bir öğrenci olan Celadet Bedirhan, Kırım Tatar aydını İsmail Gaspıralı'nın Türkçülük üzerine bir seminer verdiği bir toplantıyı hatırlar. Gaspıralı görünüşe göre Türkçülük üzerine uzun bir konuşma yapmıştır. Celadet oldukça alaycı bir şekilde bu konuşmanın "İstanbul Türkleri tarafından zar zor anlaşılabilirdiğini" kaydeder. Gaspıralı'nın öne sürdüğü temel argüman, "Türkiye'de sadece Türkler vardır ve Türklerden başka halk olmamalıdır" şeklindedir. İronik olarak, o gün Gaspıralı'nın dinleyicilerinden biri Çerkes, biri Arnavut, biri Gürcü ve biri Rum ve ikisi de Kürt'tür. Konferans ertesi gün, duydukları karşısında 'şok yaşayan ve dehşete kapılan' grup arasında ana bir tartışma konusuna dönüşür. Buna karşılık Celadet, Gaspıralı'nın iddialarını reddeden Kürt tarihi üzerine bir makale kaleme alır.[57]

Aynı dönemde aynı şekilde öğrenci olan Nuri Dersimi de Birinci Balkan Savaşı sonrası İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin 'Türkleştirme' politikalarının Kürt öğrencilerin bakış açısını büyük ölçüde etkilediğini iddia ederek benzer duyguları dile getirdi:

"O zamana kadar Kürdizmi kafasında büyük bir heyecanla taşımayan Kürt gençleri bile Türkleri düşmanları olarak tanımaya başladılar. Artık İstanbul'da üniversite öğrencileri arasında ulusal çatışma baş gösterdi. Sınıflara girdiğimizde büyük kara tahtaya büyük harflerle yazılmış şu sloganları gördük: ['Ne mutlu Türküm diyene' ve 'Yaşasın Türkler!']. Bu duruma karşı biz de aynı tahtaya şu yazıları yazmayı gerekli gördük; 'Yaşasın Kürtler ve Kürdistan' ve 'Ne mutlu Kürdüm diyene'".[58]

Ancak, Türkçülüğün yükselişini İstanbul'daki Kürt gençliğinin radikalleşmesinde bir faktör olarak kabul ederken, vurgulanması gereken birkaç önemli uyarı da var.

Öncelikle belirtmek gerekir ki birçok Türk entelektüeli açısından olaylar dizisi tersine dönmüştür. Başka bir deyişle, Türkçülük, imparatorluk içinde Türk olmayan grupların artan özgüvenlerine karşı bir yanıtı. Örneğin, o dönemde genç bir Türk aktivist olan Halide Edib, 1908'den sonra Türk olmayan öğrenciler arasında siyasi ve ulusal kulüplerin yükselişinin Türkleri, kimlikleri üzerinde düşünmeye sevk ettiğini iddia etti. Böylece 'kendi ülkesinde kovulmuş ve tecrit edilmiş olarak sadece kendini farklı görmekle kalmamış, aynı zamanda farklılığın nereden kaynaklandığını bulma arzusuna da sahip olmuştu'.[59] Gençlik seferberliğine yönelik bu tür açıklamalar, Celadet Bedirhan ve Nuri Dersimi gibilerinin yaptığı açıklamalarla neredeyse aynı olduğundan oldukça dikkat çekicidir.

İkincisi, bize vasiyet edilen hesapların çoğu çok daha sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonraki bir dönemde, devlet temelli Türk milliyetçiliğinin Kürt milliyetçilerinin emelleriyle açık bir çelişki içinde olduğu bir dönemde yazılmıştır. Ancak Kürtler arasında Osmanlı devletine ilişkin algılar çok daha karmaşıktı. Örneğin Celadet Bedirhan, 1913 yılında kardeşi Kamuran ile birlikte “Edirne Sukûtunun İç Yüzü” adında bir kitap yayınladı. Kitap, mevcut İttihad ve Terakki Cemiyeti rejimine son derece düşmanca bir bakış sergiliyordu. . Yine de, hükümete yönelik Kürt milliyetçi bir eleştiri sergilemekten çok uzak bir şekilde İttihad ve Terakki Cemiyeti 'ni, Birinci Balkan Savaşı sırasında Osmanlı'yı (“vatanı”) koruyamamaktan ve özellikle bunun sonucunda eski Osmanlı başkenti Edirne'nin kaybindan sorumlu tuttu.[60] Bu nedenle Hêvî'nin ortaya çıkmasında Türkçülük ve 'Türkleştirme'nin etkisini abartmamak gerekir. Etnik kutuplaşma örgütün oluşumunda gerçekten de bir faktör olsa da örgütün yayınları incelendiğinde ortaya daha karışık bir tablo çıkıyor.

Rojî Kurd ve Hetawî Kurd okunduğunda Hêvî'nin selefleri gibi Osmanlı siyasetinin devamına bağlı kaldığı çok geçmeden anlaşılır. Kuruluşun hedeflerini sıralayan bir makalede, hedeflerin şunları içerdiği belirtilmiştir:

- 1) Kürt öğrencileri birbirleriyle tanıştırmak ve bir araya getirmek için çalışmak.
- 2) Kürt edebiyatını ve dilini geliştirmek.
- 3) Kürdistan'da medreseler ve okullar açmak, camiler inşa etmek.
- 4) Okullarda yoksul Kürt öğrencilere okuma yazma öğretmek, onlara bilim ve sanat öğretmek, yoksullara yardım etmek, kısacası Kürtlerin refahı ve mutluluğu için çalışmaktır.[61]

Bu listeden, grubun öncelikle toplumun iyileştirilmesi için çalışan sosyal bir destek ağı olduğunu görebiliriz. Bu listede bariz bir şekilde, özerk veya bağımsız bir Kürt ulusal anavatanından bahsedilmiyor. Hêvî üyeleri, en azından kamuoyuna yapılan açıklamalarda, niyetlerinin ayrılıkçı olmadığını vurgulamaya çalışıyor gibi görünüyordu. Grup tarafından Trablus ve Balkan savaşlarının ardından yayınlanan bir makalede, Kürtlerin Osmanlı ordusuna katılımı bir “onur borcu” olarak ele alınmıştır.[62] Bedirhanzâde Hüseyin'in ölüm ilanında, merhumun sadece Kürtlüğün ilerlemesi için çalışmadığı, aynı zamanda imparatorluk için savaşmak üzere ‘kırk bin Kürt fedai’ yetiştirmeye çalışmış bir Osmanlı vatanseveri olduğu yazılmıştır.[63] Bir başka yazıda ise ‘yegâne gayesi yüce hilafete ve yüce saltanata sadakat olan ve saf ve ulvi niyetlerle Kürtlüğün oluşumuna özverili bir şekilde hizmet etmek olan gençliğe’ ‘tedbir ve himaye’nin uygun olup olmadığı sorulmuştur.[64]

Hêvî'nin en ateşli savunmalarından biri, yazıları düzenli olarak Hêvî sayfalarında yer alan eski kuşağın bir üyesi olarak Dr. Abdullah Cevdet'e aittir. Cevdet, İttihad Yolu başlıklı makalesinde

Rojî Kurd'un ayrılıkçı olduğunu şiddetle reddeder. Yazıya iyi doktorun masasında gördüğü dergiyi soran 'saygın ve sevgili bir arkadaşının' (Türk olduğunu varsayabiliriz) tepkisini anlatan bir anekdotla başlar. Soruyu 'Kürtlük hakkında toplumsal ve ırksal araştırmalarla ilgili bir Kürdoloji dergisi' şeklinde cevaplar. Ancak dergide Kürtçe bir yazı gören arkadaşı, dergiyi masanın üzerine bırakır ve "Türkçe değil Kürtçe olduğuna göre bu 'ayrılıkçı' bir dergidir." der. Abdullah Cevdet, bu tür görüşleri ve daha genel olarak çeşitlilik ifadesini tehlikeli gören politikaları eleştirerek devam eder: "Osmanlı'nın Avrupa'daki kaybından sonra bile Türkiye birçok unsurdan oluşan büyük bir imparatorluk olarak kaldı". Ayrıca, "Birçok unsurdan oluşan bir imparatorlukta, bu unsurları tek bir dil, tek bir yasa ve tek bir uygulama ve uygulama yöntemiyle birleştirmenin yolunun bir çıkmaz sokak olduğu" konusunda uyarıda bulunur. İsviçre'yi, kendi haline bırakılmış farklı mezhep gruplarının uyum içinde yaşayabileceği bir ülke olması bakımından örnek göstererek yazıyı bitirir.[65]

Nihayetinde Hêvî, salt Türkçülüğe bir tepki olarak ya da Kürtlerin Osmanlı siyasetine kökten yabancılaşmasının bir fonksiyonu olarak görülmemelidir. Kökleri Kürt toplumundan kaynaklı dinamiklerle de bağı vardı. Her şeyden önce, uygun bir ulusal liderlik sorunu vardı. 'Kürt sorunu' öncelikle Kürt toplumunun 'geri kalmışlığı' ile ilgili olarak tanımlandığından, toplumun hatalarını açıklama ve düzeltme görevinin 'bu eksiklikleri anlayarak onları düzelteren 'ulusal liderlere' düştüğü ileri sürülmüştür.[66] Ama bu ulusal liderler kimdi? Kürdistan gazetesi Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti ve Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti için cevap, en azından örtük olarak, eğitilmiş ve aydınlanmış Kürt ileri gelen sınıfları olmuştu; ancak Hêvî için gençliğin rolü vurgulanmıştır. Rojî Kurd editörlerinin açıkladığı gibi, Kürtlüğün sorumluluğu "Kürt gençliğinin omuzlarındaydı".[67]

Görünen o ki, eski nesilden bazıları aslında meşaleyi gençliğe devretmeye istekliydi. Abdullah Cevdet'ten daha önce bahsedilmişti. Ancak Hêvî'nin ana yayınlarında, İttihad ve Terakki Cemiyeti karşıtı politikacı ve bir zamanlar Dersim milletvekili olan Lütfi Fikri Bey, gazeteci Mevlanzade Rıfat ve hatta İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne bağlı Babanzâde İsmail Hakkı gibi Kürt kamuoyunun önde gelen isimlerinin kaleme aldığı makaleler de yer aldı. Genellikle bu makaleler bir tür tavsiye mahiyetindediler. Örneğin Abdullah Cevdet, Hêvî mensuplarını bir an önce Kürdistan'a dönerek aydınlanma görevlerini üstlenmeye çağırdı. 'Ey Kürt Gençliği, bir Kürt köyündeki ilköğretim okullarının kurucuları ve öğretmenleri olarak kaymakam ve memur olmayı tercih ettiğinizde ancak o zaman doğru yolda olacaksınız' dedi.[68] Mevlanzâde Rıfat, zamanlama konusunda hemfikir olmasa da Abdullah Cevdet'in duygularını paylaşarak, 'Belirli bir hedef olmadan Kürt gençlerini Anadolu'ya göndermenin gereksiz, verimsiz ve etkisiz olacağını' kaydetti. O, uyanmak ve '[Kürtleri] ilerleme yoluna koymak' için dilin gerekli olduğunu ve ne yazık ki Kürt dilinin uygun bir durumda olmadığını savundu. Sözlük dışında modern (usul-ı cedid) bir yazı ve gramer kitabı hazırlamak için bir 'bilim kurulu' kurulmasını savundu. Hêvî mensuplarının 'ulusal görev'lerini yerine getirmek için çaba göstereceklerini umduğunu yazdı. Tavsiyelerini, anavatanlarına dönmeden önce gerekli önlemleri almak için Avrupa'da ilk kez bir araya geldikleri Ermenileri örnek göstererek bitirdi.[69]

Görünüşe göre Hêvî üyeleri bu 'ulusal görevi' son derece ciddiye almışlardı. Cemiyet üyeleri için Kürt ulusunun geriliği ve Kürdistan'daki eğitim altyapısının eksikliği çok barizdi. Diyarbakırlı Fikri Necdet üzülmekle 'pek çok Kürdün okumayı ya da yazmayı bilmediğini'[70] kabul ederken Süleymaniyeli Abdülkerim 'talihsiz Kürt kasabasında' çocukların okumayı ve yazmayı

öğrenmediklerini”, Avrupa'da ise ‘altı ila yedi gün içinde’ neden öğrendiklerini sordu.[71] Bu geri kalmışlık, kendilerini komşuları olan Ermenilerle kıyasladıklarında daha da çarpıcıydı. Örneğin, Hetawî Kurd'da, Doğu Anadolu illerinde (Diyarbakır, Harput, Bitlis, Van ve Erzurum) yalnızca 17.000 civarında öğrenciye hizmet veren 150 okulun (Müslüman) olduğu bildirildi. Yine aynı illerde Ermenilerin 700'den fazla okulu vardı ve bu sayıya Protestan ve Katolik misyoner okulları da dahil edildiğinde bu sayı 780'e ulaşmaktaydı ve bu sayıyla toplam 72.000 öğrenciye hizmet edilmekteydi[72]. Lozan'da bir şubenin kurulduğunu duyuran bir başka makale, İslam hukukunun Müslümanlara ‘dar üs-saleme dışında’ bulunacak olsalar bile bilimde eğitim almaları emredildiği gerekçesiyle Avrupa ilimlerinden yararlanmaları gerektiği vurgulamıştır.[73] Kürt gençliğinin karşı karşıya olduğu muazzam görev, en belagatli şekilde, "İslami doğu halklarının çoğunluğunda olduğu gibi, onları [Kürtleri] yeniden dünyaya getirmenin artık gerekli olduğunu" belirten Bulgaristanlı Bir Doğan (Bulgaristan'ın Şahini) tarafından dile getirildi. “Emin olun," diye devam etti, "bu, Kürt milletini hayata döndürmek değil, Kürt milletini kesinlikle yoktan var etmek meselesidir".[74]

Bu ciddiyet, Kürtlük ve Kürtlerin ihtiyaçları konusundaki tartışmaları yeni alanlara yöneltti. Örneğin Ergani Madenli, Kürdlerde Kadın Meselesi başlıklı bir makalesinde, Kürt toplumunda kadının rolü konusunda son derece ilginç bir tartışmaya girmiştir. Geleneksel Kürt toplumunun kadınlara duyduğu derin saygıya ve Kürt kadınlarının sahip olduğu güçlü karaktere dikkat çekerken, 'bir ulusun kadınları ulusun gelişmişlik derecesinin bir ölçüsüdür' diye Kürtlüğün ilerlemesi için kadınları eğitmek gerektiğini savundu.[75] Bununla birlikte, bu radikalizm bazen eski neslin üyeleriyle anlaşmazlığa yol açtı. Bu, en çok dil reformu durumunda belirgindi. Rojî Kurd'un ilk sayısında Süleymaniyeli Mesud'un Arap harflerinin aldığı üç biçimin terk edilmesi ve tek bir biçimin kullanıldığı sadeleştirilmiş bir yazıya geçilmesi çağrısında bulunduğu bir makale yer aldı.[76] Batılılaşmanın ateşli bir savunucusu olan Abdullah Cevdet de 'özgün harflere' ihtiyaç olduğunu yazmıştı.[77] Her ne kadar konuşulmamış olsa da bu tartışmalar Latinleştirmenin gerekli olacağı sonucuna varıyor gibiydi. Bu, Babanzâde İsmail Hakkı'nın Arap harflerini terk etmemesi için "son olarak Kürtler doğulu aileden ayrılamaz" ve "Latinleştirme işini yapan Arnavutları taklit suç olur" uyarısında bulunmasına neden oldu.[78]

Ancak belki de en ilginç kuşak çatışması, 1913'te Hêvî üyelerinin örgütün birinci yıl dönümünü kutlamak için İstanbul'un Şehzadebaşı semtinde toplanmasıyla yaşandı. Öğrenciler, çalışmaları konusunda Dr. Şükrü Sekban tarafından cesaretlendirildi ve toplantıya yoğun katılım sağlandı. Hêvî'nin genç üyelerinin yanı sıra, aralarında Bedirhanî Halil Bey ve Kürt parlamenterlerden oluşan bir birliğin de yer aldığı eski nesil Kürt liderlerinin üyeleri de vardı: Diyarbakır milletvekilleri Pirinççizâde Fevzi (Bağımsız) ve Pirinççizâde Zülfü (İttihad ve Terakki Cemiyeti) ve Genç milletvekili Muhammed Bey (İttihad ve Terakki Cemiyeti). Ancak konferansın zararsız amacına rağmen ortam kısa sürede bozuldu. Açılış konuşmasında Hêvî'nin genel sekreteri Memduh Selim Bey, eski nesil Kürt liderlerini 'ulusal sorun'a gereken ilgiyi göstermemekle eleştirdi. Onu, genel sekreteri desteklemek için 'uzun ve ateşli bir konuşma yapan' Kemal Fevzi Bey izledi. Ziya Vehbi Bey daha sonra Ehmedê Xanî'nin on yedinci yüzyıl destanı Mêm û Zîn'de bulunan Kürtlere ünlü kasidesini okumaya başladı.[79] 'Gençler siyasete bulaşmasın', bunun yerine 'derslerine odaklansınlar' diyen Diyarbakır Milletvekili Fevzi Bey'e bu çok ağır geldi. Ancak genç radikaller yılmadılar. Memduh Selim, eski kuşağın eleştirilerini reddetti ve ayrıca Ziya Vehbi'nin okuduğu pasajların “Kürtlerin bağımsızlık istediğini” gösterdiğini iddia etti. Halen nispeten genç bir yaşta, 32 yaşında olan Dr. Şükrü Sekban da yaşlıların ulusal meseleye

ilgisizliğinin 'gençlerin siyasetle uğraşmasını gerekli kıldığını' savunarak eski kuşağa yönelik eleştiriye katıldı. Dr. Şükrü Sekban'ın iddiaları Halil Rahmi ve Şefik Arvas tarafından desteklendi. Bunun üzerine Diyarbakırlı onurlu üye, 'korkunç bir ruh halî' içinde dışarı çıkarak toplantıyı terk etti.[80]

Bu nedenle, köklü Kürt elitlerinin ve özellikle hükümetle bağlantısı olanların güçlü bir ulusal liderlik sağlamadaki başarısızlığının, Kürt gençlik seferberliğinin ortaya çıkmasında ve gençlerin kendilerini 'karşı elit' olarak sunma çabalarında da rol oynadığı görülmektedir. Böyle bir seferberlik, özellikle Abdullah Cevdet, Mevlanzâde Rıfat ve Lütfî Fikri gibi adem-i merkezîyetçi muhalefetle bağlantıları olan eski kuşağın bazı üyelerinin onayıyla gerçekleşti. Bunun nedeni, yeni nesile entelektüel rehberler olarak hareket ederek bir miktar siyasi etki kazanma fırsatı sezmiş olmaları olabilir. Benzer şekilde, etkili bir İttihad ve Terakki Cemiyeti üyesi ve sadık bir Osmanlı vatanseveri olan Babanzâde İsmail Hakkı'nın katılımı, Kürt gençliğinin imparatorluk anavatanına sadakatini sağlama arzusuyla motive edilmiş olabilir. Bununla birlikte, Pirinççizâde Fevzi gibi bazı köklü liderler için, bu tür bir aktivizm, büyüklerini eleştirme cüretini gösteren yeni başlayanlar tarafından siyaset alanına istenmeyen bir müdahale idi.

Kürt gençliğine dönecek olursak, radikalliklerinin gençliklerinden, toplumda sabit bir yerlerinin olmamasından ve "ailelerinin zorunluluklarından" kurtulmalarından kaynaklandığı iddia edildi.[81] Ancak Hêvî mensupları toplumsal köken açısından büyüklerinden çok farklı değildi. Örgüt, yaşlı bireyler tarafından yönetilmeye devam etti. Bedirhanlar, Babanlar, Cemilpaşazâdeler ve diğer önemli kökenlerden gelen genç erkekler Kürt hareketinin arkasındaki itici güç olmaya devam ettiler.[82] Başka yönlerden de eski nesile benziyorlardı. Osmanlı devlet okul sisteminde eğitim almışlardı (veya alma sürecindeydiler) ve mezun olduktan sonra Osmanlı kurumlarında iş bulmayı makul bir şekilde bekleyebilirlerdi. Bu nedenle, daha önceki Kürt cemiyetlerinde olduğu gibi, ayrılıkçılıktan ziyade, öncelikli odak noktası "aydınlanma" ve "eğitim" meselesiydi.

Hêvî ile öncülleri arasındaki ideolojik farklılık, Kürt meselelerine yapılan vurgunun daha fazla olmasıydı. Martin Strohmeier, bunu, çeşitli kimliklerin öneminin yeniden sırlanması olarak tanımladı: Osmanlı, İslam ve Kürt.[83] Kürdistan gazetesi, Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti ve Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti için Kürtlük, Kürtlerin İslami ve Osmanlı kimliğine tabiydi. Abdurrahman Bedirhan Kürdistan gazetesinde şunları yazmıştır:

"Müslüman olan her insan Osmanlı devletinin devamını ister. Görüldüğü gibi, devletin hastalığı, tedavi edilmesi gereken idare ve [bu hastalığın] sebeplerinin ortadan kaldırılması kaynaklıdır. Devletin sağlığı sağlığımızdır ve devletin ölümü bizim ölümümüzdür." [84]

On yıl sonra buna benzer düşüncesini Babanzâde İsmail Hakkı daha açık bir şekilde dile getirerek, Kürt kimliğinin 'her şeyden önce İslami', sonra Osmanlı olduğunu ve sadece 'üçüncü derecede Kürt' olduğunu belirtti: "Osmanlılık ve Kürtlük ve buna bağlı olarak da Kürtlük ve Osmanlılık birdir, bu iki kelime birleşiktir; Allah korusun Osmanlılık yıkılsa, Kürtlük yaralanır, Allah korusun Kürtlük çürüyüp küçülse, Osmanlılık çelimsiz ve perişan olur." [85] Dolayısıyla Kürtlerin kurtuluşu, bir bütün olarak Osmanlı siyasetinin kurtuluşuna bağlıydı. Buna karşılık Osmanlılığı reddetmemekle birlikte Hêvî için Kürt aydınlanma mücadelesi başlı başına bir iyilik halini almıştır. Örneğin, Kürtlerin önceliklerini sıralayan bir makale, söz konusu önceliklerin şunlardan oluştuğunu belirtiyordu:

1) Nasıl hızlı bir şekilde okuma ve yazma öğrenilir; 2) Yeni bir tür alfabe 3) Kürtçenin tamamını öğrenmek için kapsamlı bir sözlük. 4) İslami bir ilmihal 5) Kürtlerin atalarının tarihi ve kültürleri. 6) yaşadıkları yerlerin adları ile aşiretlerinin sayıları ve geleneklerinin bir koleksiyonu. 7) bir aritmetik kitabı 8) Kürt dili için bir gramer 9) Kürt klasiklerinin tercümesi 10) ve Kürt edebiyatı ve [onların] şairlerinin isimleri.[86]

İslam, ulusun Kürt karakterinin merkezi bir bileşeni olarak tanınmaya devam etse de Osmanlı yönetiminden hiç söz edilmemesi anlamlıdır. Kürtlük artık ikincil bir kimlik değildi; Osmanlılıktan bağımsız bir kimlikti.

Kimliklerin bu yeniden düzenlenmesinin arkasındaki bir faktör, daha yaşlı neslin Hamidiye otokrasisine karşı mücadele sırasında reşit olmasıydı. Bu mücadele, Kürtler ile Osmanlı aydın sınıflarının diğer üyeleri arasında bir dayanışma duygusu sağlamıştı. 1908 Devrimi, onların temel siyasi özelemlerinin gerçekleşmesiydi. Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin gazetesinde yayınlanan resimler incelendiğinde bu, çarpıcı bir şekilde ortaya çıkıyor. Bunlar arasında parlamento, padişah, maddi ilerleme ve imparatorluğun Girit gibi Kürt olmayan bölgelerinin görüntüleri gibi pan-Osmanlı motifleri vardı. Hêvî'nin yayınlarının editörleri tarafından seçilen resimler yalnızca Kürt'tü, tarihi Kürt şahsiyetlerini, Kürdistan ve Kürt toplumunun görüntülerini içeriyordu.[87] 1908 sonrası nesil, öncüllerinin aksine, hukukun üstünlüğü ile yönetilen bir imparatorluk için ortak mücadele deneyiminden yoksundu. 1912'ye gelindiğinde, Anayasa Devrimi'nin imparatorluğun çöküşünü durdurmada ve etnik gruplar arası uyumu geliştirmede başarısız olduğu ortaya çıktı. Üstelik, yeni bir anayasal düzenin ebesi olarak İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin imajı, artan otoriterliği ve merkezîyetçiliği yüzünden çoktan kararmıştı. Kürtlerin kurtuluşu kendi kendilerine aramaları gerekli hale gelmişti. Nitekim Hamdullah Suphi, Hêvî'nin bir Türk kültür derneği olan Türk Ocağı ile birleşmesini önerdiğinde, teklif kesinlikle reddedildi.[88] Açıktır ki Hêvî için Kürtler ulusal kalkınma yolunda kendi yollarını çizmek zorundaydılar.

Genel olarak, Kürdistan gazetesi, Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti ve Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti'nin siyasi duruşu "Renkli Kürt Osmanlı vatanseverliği" olarak tanımlanabilirken, Abdurrezak Bedirhan'ın duruşu Gellnerci[89] anlamda tartışmasız bir şekilde milliyetçiydi.[90] Ancak Hêvî'nin bakış açısı, John Hutchinson'ın 'kültürel milliyetçilik' olarak tanımladığı olguya çok daha yakın görünmektedir. Ulusu rasyonalist terimlerle, ulus-devletin nihai siyasi cisimleşmesi olarak hizmet eden homojen eğitilmiş bir vatandaşlar topluluğu olarak gören siyasi milliyetçilerin aksine, 'kültürel milliyetçiler, ulusu, sürekli gelişen, "geleneksel" ve "modern"ın daha yüksek sentezini somutlaştıran ayırt edici tarihsel bir topluluk olarak algıladılar.

Bu nedenle, bu topluluk "ortak duygularla örülmüş farklı grup ve bireylerin kendiliğinden bir düzeni olduğu için, yukarıdan bir devlet gibi inşa edilemez, ancak aşağıdan yeniden canlandırılabilir".[91] Bu Kürt kültürel milliyetçiliği, başlı başına Osmanlı karşıtı ve hatta Türk karşıtı olmamakla birlikte, Hêvî'yi merkezîyetçi İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden çok Osmanlı siyasetinin adem-i merkezîyetçi kampına yakınlaştırdı. Kürt gençliği, Osmanlı hükümetiyle sessizce iş birliği yapmak isteyenlerden Pirinççizâde Fevzi gibi, halkının nihai kaderi olarak bir Kürt ulus devletinin kurulmasını gören Abdurrezak Bedirhan gibi kişilere uzanan bir yelpazenin ortasında yer alan kendine özgü Kürtlük markasını geliştirmişti.

Daha geniş bir tarihsel perspektiften bakıldığında Hêvî, Kürt kimliğinin dile getirilmesi ve yayılması için bir forum sağlaması bakımından önemlidir. Bu nedenle, örgütü milliyetçi hareketin gelecekteki liderleri için bir 'eğitim alanı' veya 'orta yol' olarak görmek yerindedir. Hêvî'nin birçok üyesinin daha sonraki Kürt milliyetçi örgütlerinde önemli roller üstlendiği kesinlikle doğrudur. 1918'den sonra Cemilpaşazâde Ekrem ve Kadri gibi önde gelen Hêvî aktivistlerinin yanı sıra Memduh Selim, savaşın hemen ardından kurulan Kürdistan Teali Cemiyeti ve 1927'de kurulan Xoybûn gibi bir dizi Kürt milliyetçi örgütüne katıldı.[92] Bu nedenle, Hêvî'nin "kültürel milliyetçiliğini" 1918 sonrası dönemin "tamamen şişirilmiş" siyasi milliyetçiliğine giden yolda bir basamak olarak görmek de aynı derecede yerindedir. Ancak, böyle bir yorum teleolojiktir. Kürt kültürel milliyetçiliği bunun yerine iki uç arasında bir "üçüncü yol" olarak görülmeli ve ayrılıkçılığa doğru geçiş önceden tahmin edilen bir sonuç olarak görülmemelidir.

İslam ve Osmanlı hanedanına bağlılık, 1918'den önceki yıllarda Kürtler üzerinde hâlâ güçlü bir etkiye sahipti. Dahası, Osmanlı İmparatorluğu, Kürtlerin ilerleyebileceği ve ilerlediği ('halkların hapishanesi' yerine) bir 'fırsat yapısı' olarak görülmeye devam etti. Konuyla ilgili son bir nokta, bu "Genç Kürtler" isteselerdi Abdurrezzak'ın milliyetçileriyle birleşmek için çaba gösterebilirlerdi. Yine de Hêvî üyeleri arasında 'dağlara gitme' (ya da daha doğrusu Rus kontrolündeki İran Azerbaycan'ına) yönünde bir hareket görmüyoruz. Hêvî kuşağı, ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Osmanlı siyasetinin parçalanması ve Wilsoncu (ve Leninist) ulusal kendi kaderini tayin etme ilkelerine dayalı yeni bir uluslararası düzenin ortaya çıkmasıyla birlikte, tüm kalbiyle siyasi milliyetçiliği benimsedi.

Aviel Roshwald'ın işaret ettiği gibi, Birinci Dünya Savaşı " kendi ulusal kaderini tayin etme fikrini çok çeşitli toplumlarda ani gerçekleşmeye doğru götürmeye hizmet eden olağandışı fırsatlar ve muazzam bir baskı yarattı".[93] Kürtler bir istisna değildi. Hêvî eski genel sekreteri Memduh Selim'in 1919'da Kürdistan Teali Cemiyeti dergisinde yayınlanan bir makalesinde dediği gibi:

“Kürdistan Teali Cemiyeti Kürtlerin genel ve ulusal çıkarlarını korumakla yükümlüdür. Bu nedenle, Dernek doğal olarak Wilson İlkelerini programına dahil etti. Bu, Mütareke sonrası işlerin şekil ve mahiyeti olan, bütün dünya tarafından kabul edilen ve Osmanlı hükümeti tarafından ateşkesin imzalanmasıyla, Osmanlı ülkesinin yönetiminin temeli olarak kabul edilen Wilson İlkelerinin millî haklarını güvence altına almak niyetiyle yapılmıştır... komşu ve aynı düzeydeki diğer topluluklarla aynı haklara sahip olmak Kürtlerin de hakkıdır.”[94]

Açıktır ki, Kürt entelijansiyası uluslararası siyasetin değişen yüzünün çok iyi farkındaydı. Varsayım, Araplara ve Ermenilere ulus-devlet hakkı tanınacaksa Kürtlere de tanınması gerektiği idi. Ancak milliyetçiliğe geçişi tetikleyen koşullar Kürtlerin eseri değildi. Onlar (Kürtler), ortaya çıkan küresel ulus-devlet düzenine ve eşzamanlı olarak Ortadoğu'daki emperyal düzenin çöküşüne reaksiyon gösteriyorlardı.

Bu nedenle, Osmanlı'nın çöküşünden önce, birçoğunda Kürtlerin Pax Osmanica (Osmanlı Barışı) çerçevesinde kurtuluş bulabilecekleri umudu hâlâ vardı. Karşı olgular tarihçiler arasında tartışmalıdır; ancak, Osmanlı yönetimi savaştan sağ çıkmayı başarmış olsaydı, Hêvî'nin kültürel milliyetçiliğinin etnik açıdan bilinçli Kürtler arasında baskın bir eğilim olarak ortaya çıkacağı

tahmin edilebilir. Düşünüldüğü gibi, olmadı. Kürt milliyetçileri 1918'den sonra bir ulus-devlet kurma hedeflerine ulaşamadılar. Irak ve Suriye'nin yeni kurulan manda rejimlerinde (çok açık bir şekilde siyasi hale gelmediği sürece) Kürt kimliğinin farklı bir kimlik olarak ifade edilmesi için fırsat varken, Kürt nüfusun çoğunluğuna ev sahipliği yapan Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye'sinde Kürtler için sadece iki olası siyasi eylem yolu ortaya çıktı: asimilasyon veya isyan. Geç Osmanlı döneminden farklı olarak, “üçüncü bir yol” a yer yoktu.

NOTLAR

[1]A. Cevdet, ‘Bir Hitab’, Rojî Kurd, 19 Haziran 1913.

[2] Yunanlıları, Bulgarları, Arnavutları, Sırları, Ermenileri, Yahudileri ve Arapları temsil üzere bir takım etnik topluluklar kuruldu. Genel bir bakış için bkz. T.Z. Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi (İstanbul: İletisim, 2007), s.527–628. Türk toplumları için bkz. age, s.440–73.

[3] Hêvî'yi ayrıntılı olarak ele alan ilgili çalışmalar şunlardır: J. Klein, ‘Claiming the Nation: The Origins and Nature of Kurdish Nationalist Discourse’ (MA thesis, Princeton University, 1996); M. Strohmeier, Crucial Images in the Presentation of a Kurdish National Identity (Leiden: Brill, 2003), s.43–55. H. Özoğlu, Kurdish Notables and the Ottoman State: Evolving Identities, Competing Loyalties, and Shifting Boundaries (Albany: State University of New York, 2004), s.80–81. A. Aslan, ‘The Clash of Agencies: The Formation and Failure of Kurdish Nationalism, 1918–1922’ (PhD diss., Royal Holloway and Bedford Collage London, 2007), s.105–20. Ancak en önemli çalışma Kürt tarihçi, yazar ve aktivist Malmîsanij’indir. Bkz. See Malmîsanij, Kürt Talebe, Hêvi Cemiyeti, İlk Legal Kürt Öğrenci Derneği (İstanbul: Avesta, 2002).

[4] Şeyh Ubeydullah'ın Tebriz'deki İngiliz konsolosuna ‘50.000'den fazla aileden oluşan Kürt ulusu ayrı bir halktır. Dinleri farklıdır, yasaları ve gelenekleri farklıdır.’ diye belirttiği bildiriliyor. İran'ın Kürt işgaline ilişkin yazışmalar, Şeyh Obeidallah'tan Dr. Cochran'a, 5 Ekim. 1880, Abbott'tan Thomson'a muhafaza (Parlamento kağıtları, Türkiye No. 5 1881), R. Olson, Kürt milliyetçiliğinin ortaya çıkışı, 1880-1925 (Austin: Texas University Press, 1991), s.2. Ayrıca Bkz. D. McDowall, Modern Kürt Tarihi (Londra: I. B. Tauris, 2004), s.53.

[5] Bkz. M. van Bruinessen, “Ehemdi Xani's Mêm û Zin and Its Role in the Emergence of Kurdish National Awareness”, A. Vali (ed.), Essays on the Origins of Kurdish Nationalism (Costa Mesa: Mazda Publishers, 2003), s.47. Bruinessen'in dayandığı Qanatê Kurdo'nun çalışmasına göre Koyî, Koy Sanack, Erbil, Koshnaw, Suleimania, Sardasht, Sabilagh (Mahabad) ve Shino (Ushnuviya)'da eğitim gördü. Bkz Q. Kurdo Tarîxa edebiyeta Kurdî II (Stockholm: Wêşanên Roja Nû, 1985), s.18. Ayrıca bkz. F. Shakely, ‘Hâjî Qâdir-î Koyî – Part II: From Political Agitation to a Modern and Rational Nationalism’, Kurdish Globe, 7 Şub. 2010.

[6] Babanlar, Kuzey Irak'taki Süleymaniye şehri merkezli bir emirliğin eski hanedanıydı.

[7] H.Q. Koyî, Diwan (Stockholm: Nefel, 2004), s.85–6.

[8]Örneğin bkz. M. Hroch, Social Preconditions of National Revival in Europe (New York: Columbia University Press, 2000); B. Anderson, Imagined Communities (London: Verso, 1991). Milliyetçiliğin önde gelen bilginlerinden biri bunu şöyle ifade etti: ‘Propaganda, savunuculuk ve iletişimin acil ihtiyaçlarının ötesinde, entelektüeller ve entelijansiya, ulus fikrine sürekli ilgi duyan tek katmandır ve tek başına diğer sınıfları özerklik uğruna toplumsal dayanışma platformuna sokma yeteneğine sahiptir’. A.D. Smith, Nationalism and Modernism (New York: Routledge, 1998), s.57.

[9] Bu özerklik sistemine genel bir bakış için bkz. M. van Bruinessen, Agha Shaikh and State: The Social and Political Structures of Kurdistan (London: Zed, 1992), s.136–74. Ayrıca bkz. H. Özoğlu, ‘State–Tribe Relations: Kurdish Tribalism in the 16th and 17th Century Ottoman Empire’, British Journal of Middle Eastern Studies, Vol.23, No.1 (1996), s.5–27.

[10] Kürt entelektüel sınıflarının oluşumu üzerine bkz. D. Bajalan, ‘Osmanlı Devleti, Osmanlı-Kürt Aydın Sınıfı ve “Jön Kürtçülük” Akımı Üzerine (1898–1909)’, Dipnot, No.2 (2010), s.141–56.

[11] Kardeşler, Cezire-Bohtan'ın son emiri Bedirhan Bey'in oğullarıydı. Mikdad Girit'te doğdu, İstanbul'da Üsküdar askeri lisesinde ve daha sonra Galatasaray İmparatorluk Lisesi'nde eğitim gördü. Kariyerine nizamiye mahkeme sisteminde devam etti. Bkz. Sicill-i Ahval Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA): DH.SAİDD, 26/305, 20 Ağu. 1857. Bu belgenin tamamını Malmîsanij çoğaltmıştır. Bkz. İlk Kürt Gazetesi Kürdistan'ı yayımlayan Abdurrahman Bedirhan (İstanbul: Vate, 2009), s.107–13. Abdurrahman Şam'da doğdu ve kardeşi gibi İmparatorluk Lisesi'nde okudu. Daha sonra Millî Eğitim Bakanlığı'nın liselerin yönetiminden sorumlu daire başkanı olarak görev yaptı. Bkz. age. s.11. Ayrıca bkz. A. Bedirhan, ‘Sultan Abdülhamid-i Sanî Hazretlerine’, Kürdistan, 14 Aralık 1900.

[12] "Jön Türk" terimi, II. Abdülhamid'in mutlakiyetçiliğine karşı çıkan ve 1876 tarihli Osmanlı anayasasının restorasyonunu isteyen bir dizi grubu kastetmek için kullanıldı. Adından da anlaşılacağı gibi grup, Osmanlı'dan çok

Avrupalı bakış açısını yansıtan bir "Türk" değildi. Aslında, tüm etnik ve dini kökenlerden gelen Osmanlılardan oluşuyordu. 1908 devriminden sonra terim İttihad ve Terakki Cemiyeti ile ilişkilendirilmeye başlandı: 1908'den önceki harekete genel bir bakış için Şükrü Hanioglu'nun iki cildine bakın. Ş. Hanioglu, *The Young Turks in Opposition* (New York: Oxford University Press, 1995) ve *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902–1908* (New York: Oxford University Press, 2001).

[13] Malmısaniy, İlk Kürt Gazetesi Kürdistan'ı yayımlayan Abdurrahman Bedirhan, s.14. Ayrıca bkz. "Ahrar-ı Osmaniye Kongresi" ve Kürdistan gazetesindeki 'Qongre' bölümü 14 Nisan 1902.

[14] Bkz. Kürdistan, 2 Haziran 1898.

[15] Malmısaniy, Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti ve Gazetesi (İstanbul: Avesta, 1999), s.17–18.

[16] Ş. Sekban, , Kürt Sorunu (İstanbul: Kamer, 1998), s.26. 1908 İhtilali sırasında lise öğrencisi olan Cemilpaşazade Kadri, (Zinar Silopi mahlasıyla yayımlanan) anılarında şunları iddia etmiştir: İstanbul'da ve tüm Osmanlı ülkesinde yaşanan bu kaotik durum sırasında İstanbul'da postayla tutulan veya padişahlar tarafından ödenen Kürt paşalar ve sarayın emirleri üsleri çökerken ne yapacakları konusunda kafaları karıştı [Jön Türk devrimine atıfta bulunarak] ve kurtuluşu Kürtlükte bulmuşlar ve aralarındaki kişisel çekişmeler ve düşmanlıklar sonucunda bu kişiler 1908 Devrimi'nden sonra Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Z. Silopi, *Doza Kurdistan: Kürd Milletinin 60 Yıllık Esaretten Kurtuluş Savaşı Hatıraları* (Ankara: Ozge, 1991), s.28. Seyyid Abdülkadir Efendi ve Babanzade İsmail Hakkı gibi isimler 1908'den önce meşrutiyet muhalefetine aktif oldukları için bu haksız bir değerlendirme idi. Ancak bu açıklama örgütün elitist niteliğini doğruluyor.

[17] Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti, 'Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti Nizamnamesi', 2 Ekim 1908, Tunaya'nın eserinde çoğaltılmıştır, Türkiye'de Siyasal Partiler, s.435.

[18] H. Hayali, 'Weten ü İttifaqa Kurmanca', Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi, 23 Ocak 1909.

[19] B.İ. Hakkı, 'Kürdçeye Dair', Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi, 19 Aralık 1908.

[20] H. Kayalı, *Arabs and Young Turks: Ottomanism, Arabism and Islamism in the Ottoman Empire* (Berkeley: University of California Press, 1997), s.75.

[21] T.Z. Tunaya, *Türkiyede Siyasal Partiler: Mütareke Dönemi* (İstanbul: İletisim, 1999), s.224. Tunaya'nın tarihleri örgütün 1918'den sonra kurulduğunu gösteriyor ancak bu doğru değil.

[22] BOA DH.MUİ 60/2, 21 Ocak 1911.

[23] 'Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti', Tanin, 28 Mart 1910.

[24] Malmısaniy, İlk Kürt Gazetesi Kürdistan'ı yayımlayan Abdurrahman Bedirhan, s.86.

[25] S. Bedirhan, *İctimai Yaralarımızdan Maarifsizlik*, Kürdistan, 15 Muharrem 1336 [1917], reproduced in Malmısaniy, *İlk Kurt Gazetesi Kurdistan'ı yayımlayan Abdurrahman Bedirhan*, pp.90–91. Burada adı geçen Kürdistan gazetesi orijinal değil, 1914 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndan kaçan Süreyya Bedirhan tarafından Mısır'da yayımlanan bir gazetedir. Süreyya Bedirhan, Emin Ali Bedirhan'ın oğuydu. 1908 ihtilalinden sonra İzmir vilayetinde kaymakam olarak görev yaptı. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin güçlü adamları ve İçişleri Bakanı Mehmed Talat Paşa, görünüşe göre partiye katılması halinde ona kariyerde yükselme teklifinde bulundu. Süreyya bu teklifi reddetti ve İttihad ve Terakki Cemiyeti'ni ademi merkezietçi muhalefetle ilişkilendirildiği için İngiliz işgali altındaki Mısır'a kaçtı. Savaş sırasında İngiliz istihbarat çevreleriyle ilişkilerini sürdürdü. Bkz. See General Staff, *Mesopotamian Expeditionary Force, Military Report on Mesopotamia (Area 9) Central Kurdistan* (Silma: Government Monotype Press, 1920), s.185–6.

[26] Hem Babanzade İsmail Hakkı hem de Seyyid Abdülkadir Efendi'nin parlamenter siyasete girdiği haberi Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin gazetesinde duyuruldu.

[27] BOA DH.MUİ 27-1/ 23, 23 Ekim 1909

[28] BOA DUİT 8/31, 2 Mart 1911; A. Kansu, *The Revolution of 1908 in Turkey* (Leiden: Brill, 1997), s.226

[29] 'Turkey's Policies Born of Necessity', *The New York Times*, 24 Eylül 1911.

[30] İranlı bir diplomatın oğlu Hasan Arif, Serif Paşa'yı şu ifadelerle tanımladı: 'tipik bir eski Türk torunuydu, sakin, şampanyaya, gece kulüplerine ve genel olarak iyi yaşama düşküncü ve istediğini elde etmek için bolca parası varmış gibi görünüyordu'. H. Arfa, *The Kurds* (London: Oxford University Press, 1966), s.31.

[31] A. Rıza, *Ahmed Rıza Bey'in Anıları* (İstanbul: Araba, 1988), s.19.

[32] R. Alakom, *Serif Paşa: Bir Kürt Diplomatının Fırtınalı Yılları* (İstanbul: Avesta, 1998), s.49–80.

[33] Bu isim Fransız sobriquet 'beau cherif' (yakışıklı Serif) üzerinde bir oyundu.

[34] İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Paşa'ya suikast girişimi haberi Avrupa ve Kuzey Amerika'da manşet oldu. Bkz. 'Sherif Pasha Attacked in Paris', *The Times*, 15 Jan. 1914; and 'Turk Slain in Paris as He Tries Murder', *The New York Times*, 15 Ocak 1914.

[35] Cherif, 'Les Adieux de Mecheroutiette', *Mecheroutiette* (Nisan 1914).

[36] 'Le Soulevement des Kurdes et ses causes', *Mecheroutiette* (Nisan 1914).

[37] J. Klein, *The Margins of Empire: Kurdish Militias in the Ottoman Tribal Zone* (Stanford, CA: Stanford

University Press, 2011), s.124

[38] BOA, DH.SYS 24/2-4, 26 April 1912.

[39] Bir İngiliz raporuna göre, 1914 baharında Bedirhanzade Hasan, silah stoklama ve Kürtlere Arapların talep ettiğine benzer ayrıcalıklar talep etme sürecindeydi (Kürdistan'daki hükümet yetkililerinin Kürtçeyi bilmesi, yerel vergilerden elde edilen paranın yol yapımında ve eğitimin iyileştirilmesinde yerel ihtiyaçlar için kullanılması gibi). Tesisler vb. Public Records Office (bundan sonra PRO): Foreign Office (bundan sonra FO) 195/2458, Hurst to Mallet, Diyarbakir, 14 Mayıs 1914.

[40] H. Edib, *Memoirs of Halide Edib* (London: John Murray, 1926), p.223. Ayrıca bkz. 'The Fall of the Bedr Khans', *The Times*, 23 Ağustos 1906.

[41] M.S. Lazarev, *Kurdistan i kurdskaia problema: 90-e gody XIX veka – 1917 g.* (Moscow: Nauka, 1972), s.161-2.

[42] Abdurrezzak Bedirhan'ın kariyeri hakkında daha fazla bilgi için bkz. M. Reynolds, 'Abdurrezzak Bedirhan: Ottoman Kurd and Russophile in the Twilight of Empire', *Kritika*, Vol.12, No.2 (April 2011), s.411-50. Ayrıca bkz. A. Bedirhan, *Otobiyografya* (İstanbul: Perî, 2000)

[43] PRO: FO 195/2458, Monahan to Mallet, Erzurum, 7 Temmuz 1914.

[44] PRO: FO 195/2458, Smith to Mallet, Van, 16 Mayıs 1914.

[45] PRO: FO 195/2458, Hurst to Mallet, Diyarbakir, 15 Haziran 1914

[46] PRO: FO 195/2458. Smith to Mallet, Van, 11 Temmuz 1914. Saldırı, görünüşe göre, sivil müfettiş Abdülkadir Bey tarafından organize edilmişti. Serbesti gazetesi muhabiri Zeki Bey'in 1911'de öldürülmesi olayına karışan eski bir subaydı ve sivil müfettişliğinin İTC için yaptığı çalışmalardan dolayı sadece bir 'bahane' olduğu iddia edildi.

[47] *Malmîsanij, Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti*, s.50.

[48] *Silopi, Doza Kurdistan*, pp.34-5.

[49] E. Cemilpaşa, *Muhtasar Hayatım* (Ankara: Beybun, 1992), s.18.

[50] *Silopi, Doza Kurdistan*, s.34-5.

[51] *Cemilpaşa, Muhtasar Hayatım*, s.20.

[52] Bazı kaynaklara göre Cenevre ve Münih'te de şubeler vardı. Ancak *Malmîsanij* bunların en iyi ihtimalle marjinal dallar olduğunu savunuyor. *Malmîsanij, Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti*, s.133-7.

[53] 'Bangê Kurd', *Hetawê Kurd*, 23 Mayıs 1914.

[54] Örneğin bkz. Osmanlı Teshil-i Mesalih Idarehanesi, *Hetawê Kurd*, 23 Mayıs 1914.

[55] *Hêvî cemiyeti Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden kurulmuştur. On yedinci yüzyıl destanı Mêm û Zîn ve Cemilpaşazade Ekrem'in Kürtçe deyim kitabı da dahil olmak üzere birçok kitap yayınladı. Cemiyet nihayet 1922'de Ankara hükümeti tarafından kapatıldı (Malmîsanij, Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti, s.163-87.)*

[56] A. Lahüti *Kürd ve Kürdistan* (1922), Celile Celil tarafından çoğaltılmış ve çevrilmiştir, *Kürt Halk Tarihinden 13 İlginç Yaprak* (İstanbul: Evrensel: 2008), s. 177-8.

[57] C. Bedirhan, *Bir Kürt Aydınından Mustafa Kemal'e Mektup* (İstanbul: Doz, 1992), s.21-3.

[58] N. Dersimi, *Hatıratım* (İstanbul: Doz, 1997), s.31. 'Ne Mutlu Türküm diyene' sloganının daha sonraki bir icat olduğunu ve büyük ihtimalle o dönemde kullanılmadığını belirtmekte fayda var.

[59] Edib, *Memoirs of Halide Edib*, s.323

[60] C. Bedirhan and K Bedirhan, *Edirne Sukûtunun İç Yüzü* (İstanbul: Avesta 2009).

[61] *Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti 'Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti'nin Beyannamesidir'*, *Hetawê Kurd*, 23 Mayıs 1914.

[62] Abu Revşan, 'K , urdl € u€ gun Menakib-i Hamasetinden € _ İki Semasi Besalet', *Rojê Kurd*, 12 Eylül 1913.

[63] 'Hayat-ı Meşahir: Bedirhanî Hüseyin Paşa', *Rojê Kurd*, 14 Ağustos 1913.

[64] H. Kurd, 'Hêvî ve Genclik', *Hetawê Kurd*, 3 Temmuz 1914.

[65] A. Cevdet, 'İttihad Yolu', *Rojê Kurd*, 19 Temmuz 1913.

[66] H. 'Dert ve Deva', *Rojê Kurd*, 19 Haziran 1913.

[67] R. Kurd, 'Gaye, Meslek', *Rojê Kurd*, 19 Haziran 1913.

[68] A. Cevdet, '(Hetawê Kurd) Gazetesi Muhirlerine', *Hetawê Kurd*, 18 Ekim 1913.

[69] M. Rifat, 'Muhterem "Hetawê Kurd" Gazetesi Müessislerine', *Hetawê Kurd*, 4 Aralık 1913.

[70] D.F. Necdat, 'Xebat û Xwendin', *Rojê Kurd*, 19 Temmuz 1913.

[71] S. Abdülkerim, 'Mindal Boçî Zû Fêrî Xwendin Nabî', *Rojê Kurd*, 19 Haziran 1913.

[72] B. Nacu, 'Faatbirva ya evveli al-absâr (ياوالاابصار فاعتبروا)', *Hetawê Kurd*, 4 Aralık 1913.

[73] *Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti Lozan Şubesi, 'Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti Lozan Şubesi'*, *Hetawê Kurd*, 23 Mayıs 1914.

[74] B. Doğan, 'Milletinize Karşı Vazifeniz', *Rojê Kurd*, 19 Haziran 1913.

[75] E. Madenli, 'Kürdlerde Kadın Meselesi', *Rojê Kurd*, 12 Eylül 1913.

[76] S. Mesud, 'Hurufumuz ve Teshil-i Kiraat', *Rojê Kurd*, 19 Haziran 1913.

- [77] A. Cevdet, 'Bir Hitab', Rojê Kurd, 19 Haziran 1913.
- [78] B.İ. Hakkı, 'Kürdlerin Tealisi', Rojê Kurd, 14 Ağustos 1913.
- [79] Ehmedê Xanî'nin destanı için bkz. Bruinessen, 'Ehemdi Xani's Mêm u Zîn and Its Role in the Emergence of Kurdish National Awareness'.
- [80] Silopi, Doza Kurdistan, s.43.
- [81] Strohmeier, Crucial Images in the Presentation of a Kurdish National Identity, s.43.
- [82] Hêvî'nin bilinen 31 üyesinden altısı 'bilinmeyen' sosyal kökene sahipken, yalnızca birinin 'işçi sınıfı kökenli' olduğu söylendi. Geriye kalan 24 kişinin tamamı "kayda değer" bir geçmişe sahipti (emir aileleri -Babanlar ve Bedirhanlar- şehirli seçkinler ve ulema üyeleri dahil). Bkz. Malmîsanij, Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti, s.73
- [83] age., s.53.
- [84] A. Bedirhan, 'Întîzar', Kürdistan, 6 Ağustos 1899.
- [85] B.İ. Hakkı, 'Kürdler ve Kürdistan', Kürd Teavûn ve Terakki Gazetesi, 5 Aralık 1908.
- [86] M.X. 'Ziman', Rojê Kurd, 14 Ağustos 1913.
- [87] Klein, 'Claiming the Nation', s.121. Hêvî'nin (Umut) Kürtçe bir kelime olduğu da belirtilebilir. Diğer Kürt örgütlerinin isimleri tamamen Osmanlı Türkçesiydi.
- [88] Silopi, Doza Kurdistan, s.43.
- [89] Gellner'e göre milliyetçilik, temel olarak politik ve ulusal birimin uyumlu olması gerektiğini savunan siyasi bir ilkedir. Gellner milliyetçiliğin sadece modern dünyada ortaya çıktığını ve sosyolojik bir zorunluluk haline geldiğini savunur. Daha fazla bilgi için bkz. Gellner, Nations and Nationalism. (Çev. Notu)
- [90] Ernest Gellner, milliyetçiliğin "öncelikle siyasi ve ulusal birimin uyumlu olması gerektiğini savunan siyasi bir ilke" olduğunu savunur. E. Gellner, Nations and Nationalism (Oxford: Basil Blackwell, 1983), s.1.
- [91] J. Hutchinson, 'Cultural Nationalism, Elite Mobility and Nation-Building: Communitarian Politics in Modern Ireland', The British Journal of Sociology, Vol.38, No.4 (Aralık 1987), s.486.
- [92] Xoybûn için bkz. R. Alakom, Hoybûn Örgütü ve Ağrı Ayaklanması (İstanbul: Avesta, 1998). Ayrıca bkz. J.Tejel, Le mouvement kurde de Turquie en exil: continuité et discontinuité es du nationalisme kurde sous le mandat français en Syrie et au Liban (1925-1946), (Berne: Peter Lang, 2007).
- [93] A. Roshwald, Ethnic Nationalism and the Fall of Empires: Central Europe, Russia and the Middle East, 1914-1923 (London ve New York: Routledge, 2001), s.3.
- [94] M. Selim, 'Kürd Kulübünde Bir Musahabe', Jîn, 18 Haziran 1919.